

belijdenis van Episcopius van 1621.⁵ Ten derde stelt zij dat er geen sprake van kan zijn dat deze belijdenis een absolute geloofsregel is. Zij zoekt de verdraagzaamheid en wil een ieder die met haar wil leven vanuit de Schriften als medechristen erkennen, onder uitsluiting van diegenen die hun geloof aan anderen willen opleggen of hen daarvoor willen vervolgen. Naar de mening van de commissie loopt Tiele het risico hierbuiten te treden. Daarom schrijft zij over de toestand van de Broederschap:

Over het algemeen mag haar toestand bloeiend heeten, en aan geestelijk leven ontbreekt het in den kring onzer Broederschap niet. Moge zich dat geestelijk leven maar niet openbaren met *te groote licentie*, waartegen onze vaders in het eerste Hoofdstuk onzer Wet ernstig waarschuwen, opdat, bij de handhaving van waarheid en vrijheid, de vrede en Godzaligheid geen schade mogen lijden. Uwe Commissie, aan welke (Art. 4) de handhaving ook van dat eerste Hoofdstuk der Wet is aanbevolen, acht zich verplicht daarop de aandacht te vestigen. Door alle tijden, zelfs bij de laatste herziening dier Wet in 1833, heeft onze Broederschap dien geest van bescheidenheid en gematigdheid gehuldigd. Wij achten het van groot gewicht, dat die geest onder ons bewaard blijve, en meenen malkander ernstig te moeten vermanen, om met geene ligtvaardige hand *onder den volke* de onzekere resultaten van menselijke wetenschap te verspreiden en daardoor roekeloos den grond te ondermijnen, waarop tot hiertoe het Christelijk geloof steunde. Terwijl wij het vrije onderzoek der waarheid, welke ter zaligheid is, krachtig willen blijven handhaven tegen de bekrompenheid van Kerkelijk gezag en menselijke schriften: mogen wij evenzeer toezien, om daarvoor geen willekeur in de plaats te stellen van inzichten en opvattingen, die telkens veranderen en *ongeleerde en*

onvaste menschen aan 't wankelen brengen in hun geloof aan *het woord dat wij prediken, niet als eens menschen woord, maar gelijk het waarlijk is, als Gods Woord*.⁶

Hoewel twee van de aanwezigen, Tiele en B. Tideman (1837-1908) in latere geschriften suggereren dat deze vermanende woorden door de vergadering afgewezen werden, blijkt hier niets van in de weergave in de gedrukte *Handelingen*.⁷ Uit deze woorden van de Sociëteitscommissie blijkt duidelijk dat de moderne gedachten in 1859 nog met enige argwaan bekeken worden. Door voor deze richting te kiezen, komt de binding aan de bijbel wel erg onder druk te staan. Nog tot 1872 zal blijken dat het modernisme niet zonder slag of stoot overheersend kan worden. In 1868 tonen brieven van Bok aan dat de aanhangers van het modernisme verheugd zijn wanneer een van hen wordt beroepen in een belangrijke gemeente. Tegelijkertijd blijkt echter ook dat de moderne prediking van Bok in Utrecht niet ieders instemming had.

In 1869 wordt het 250-jarig bestaan van de Remonstrantse Broederschap gevierd tijdens de Grote Vergadering van dat jaar die in Rotterdam gehouden wordt. Dit feest vindt op een bescheiden manier plaats. In tegenstelling tot de viering van het 200-jarig bestaan van het Seminarium in 1834 is de uitnodigingenlijst nu beperkt. Het is een sobere plechtigheid. Het typerende van dit feest is dat het met een enigszins droevige ondertoon gevierd wordt: 'als de verjaardag van een bejaarde moeder'. Zoals hieronder zal blijken is er in die tijd een stroming binnen de Remonstrantse Broederschap de mening toegedaan dat de Broederschap haar tijd heeft uitgediend. De remonstrantse beginselen van een verdraagzaam christendom zijn breder verspreid geraakt en worden nu ook gevonden in de Hervormde Kerk. Daarmee is de Broederschap eigenlijk overbodig geworden en is het logisch dat kleine gemeenten opgeheven moeten worden.

Tijdens de laatste jaren van het hoogleraar-